

накопичення знань і духовного поступу. Навчання рідною мовою забезпечує глибоке сприйняття світу, тоді як чужомовне гальмує цей процес, спричиняючи інтелектуальні втрати.

Список використаної літератури

1. Сімович В. Рідна мова і інтелектуальний розвиток дитини
URL:https://uk.wikisource.org/wiki/Рідна_мова_і_інтелектуальний_розвиток_д_и_т_и_н_и (дата звернення: 20.03.2026).
2. Шевельов Ю. Незаступна втрата. Василь Сімович – мовознавець / Василь Сімович : Праці у двох томах. Т. 1: Мовознавство / Упорядк. і передм. Л. Ткач. Чернівці : Книги – XXI, 2005. С. 426–430.

Наталія Матвеева,
доктор філософії з філології, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
Інститут української мови НАН України

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ РУСИФІКАЦІЇ У ПРАЦЯХ

В. СІМОВИЧА

Проблемам русифікації різних сфер суспільного життя українців присвячено чимало праць українських дослідників, зокрема В. Сімовича. Одним із очевидних наслідків русифікаційних процесів стало формування масової українсько-російської двомовності українського населення. Така мовна ситуація зумовила появу специфічних форм мовної взаємодії, що проявляються як у повсякденному спілкуванні, так і в публічному дискурсі. Особливої актуальності ці явища набувають у контексті сучасних воєнних змін, коли мова стає не лише засобом комунікації, а й важливим маркером ідентичності та інструментом національного позиціонування. У цьому аспекті звернення до наукової спадщини В. Сімовича дає змогу глибше осмислити природу мовних трансформацій і їхній зв'язок із політичними та культурними процесами.

Мета дослідження – здійснення соціолінгвістичного аналізу русифікації у працях В. Сімовича, зокрема виявлення основних механізмів мовної асиміляції,

окреслення їхнього впливу на мовну свідомість і мовну поведінку українців, а також визначення актуальності ідей дослідника для інтерпретації сучасних мовних процесів.

Початок мовної асиміляції в Україні припадає на XVII століття, коли більшість українських земель опинилися під владою Московії. З цього часу стартував тривалий період утисків української мови. Усю мовну політику, яку провадила спочатку царська Росія, а потім продовжив СРСР, називають лінгвоцидом, що є універсальним методом етноциду. Детально цей процес описано в монографії «Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду», де вміщено документи та матеріали, які стосуються мовної політики радянської влади на теренах України. Наприклад, у книзі на основі конкретних фактів доведено втручання у внутрішній розвиток української мови, спрямоване на її зближення з російською мовою, а відтак її нівелювання як окремого мовного коду; розкрито специфіку лексикографічної, термінологічної та правописної практик радянського періоду, метою яких було вилучення питомих українських рис і заміна їх кальками з російської мови [3].

Лінгвоцид традиційно розуміють як «свідому, цілеспрямовану політику і суспільну практику панівної нації (її державних, релігійних, громадсько-політичних структур тощо), скеровану на ліквідацію мови підлеглого народу з метою його денаціоналізації й асиміляції» [1, с. 187]. Так, цей процес виявлявся в тому, що Московська держава знищувала українське книгодрукування, викорінювала українську мову з релігійної та освітньої сфер і забороняла навіть спілкуватися українською мовою. Не дивно, що результатом цього стала майже повна денаціоналізація українського суспільства.

Наприклад, Валуєвський циркуляр 1863 року та Емський указ 1876 року заперечували існування української мови й забороняли її використання у всіх комунікативних сферах. Ці закони стали потужним інструментом знищення української мови. Зрозуміло, що через такі та багато інших заборон політика Москви підривала дух українського народу і ламала його вікове прагнення до збереження своєї мови.

На це звертав увагу і В. Сімович, називаючи русифікаційні процеси «москвофільством»: «Під «москвофільством» у сфері мови я розумію ось що: приймати те, що від чужих народів попадає до скарбу нашої мови, не від них безпосередньо, а просіяним крізь московське сито... ігноруючи закони української граматики, заводити в нашу мову московські форми: оминаючи свої власні, брати московські; дослівно перекладати ... слова й вислови з московської мови, не додивляючись до того, чи вони відповідають духові нашої мови, чи ні» [2, с. 3].

Описані В. Сімовичем явища не втратили своєї актуальності й у сучасному мовному просторі. Його наукові спостереження дозволяють розглядати русифікацію не лише як історичне явище, а як складний соціолінгвістичний процес, що охоплює взаємодію мови, суспільства та політики. У своїх працях дослідник акцентував увагу на механізмах проникнення чужомовних елементів у мовну систему. На його думку, ігнорування внутрішніх законів розвитку української мови та безкритичне засвоєння чужих мовних моделей призводить до поступової втрати мовної самобутності. Такий підхід дає підстави трактувати русифікацію як явище, що виходить за межі суто мовних змін і має виразний соціокультурний характер.

Таким чином, багатовікова асиміляція, а також ідея про російську мову як рідну для українців, розмили їхню національну ідентичність. Через мовну політику Москви вдалося досягти того, що українська та російська мови перестали розрізнятися, а сприймалися як спільні, «братні» й однаково рідні. Радянський режим зміг прищепити українцям комплекс меншовартості щодо рідної культури і мови, який великою мірою зберігся аж до початку російсько-української війни.

Русифікація в працях В. Сімовича постає як комплексний соціолінгвістичний процес, що впливає на мову, суспільство та національну свідомість. Аналіз спадщини В. Сімовича дозволяє краще зрозуміти роль мови як чинника національної ідентичності та інструменту протидії асиміляції. Отже,

його праці залишаються актуальними й досі для осмислення сучасних мовних трансформацій в Україні.

Список використаної літератури

1. Радевич-Винницький Я. К. *Україна: від мови до нації*. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1997. 360 с.
2. Сімович В. *На теми мови*. Прага-Берлін, 1924. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=10578>
3. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду : документи і матеріали / Упор. Масенко Л. Т. та ін. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. 399 с.

Марія Наливайко,
кандидат філологічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЯ ТА ФОЛЬКЛОРНА ОНОМАСТИКА ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Сьогодні особливо активно досліджують ономастикони багатьох українських письменників, зокрема І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, М. Хвильового, В. Дрозда, Яра Славутича, Л. Костенко, О. Вільчинського, М. Дочинця, М. Якуба та ін.

Як зазначає Л. Белей, «сучасний стан української літературно-художньої антропоніміки виявляє гостру потребу збору, систематизації численних українських літературно-художніх антропонімів» та національної літературної мови» [1, с. 3-5]. Особливо важливим методом системного та повного опису власних назв у художньому тексті, як зазначає А. Соколова [2], є укладання ономастичного словника мови письменника.

Викладання дисципліни «Літературно-художня та фольклорна ономастика» на факультеті філології і журналістики (четвертий курс, 30 годин) сприятиме формуванню у студентів умінь аналізувати художній текст у цілому, виокремлювати з нього ономастичні одиниці, з'ясувати